

Ziyade Miktar Kavramı ve Birim Fiyatlı Mallarda Ziyade Miktarın Satım Akdine Etkisi

The Concept of Extra Amount and the Effect of the Extra amount on the Contract of Sale in the Context of Unit Priced Goods

Dr. Abdullah ÇAKIR

Hitit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Hukuku Anabilim Dalı
Hitit University, Faculty of Theology, Department of Islamic Jurisprudence
abdullahcakir@hitit.edu.tr

 [0000-0002-2514-3855](https://orcid.org/0000-0002-2514-3855)

Makale Bilgisi / Article Information			
Makale Türü / Article Type		Araştırma Makalesi / Research Article	
Geliş Tarihi / Received	Kabul Tarihi / Accepted	Yayın Tarihi / Published	
15 Mayıs / May 2023	20 Temmuz / July 2023	15 Eylül / September 2023	

Atıf Bilgisi / Cite as:

Çakır, Abdullah. "Ziyade Miktar Kavramı ve Birim fiyatlı Mallarda Ziyade Miktarın Satım Akdine Etkisi", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 10/2 (Eylül 2023), 636-658.
<http://doi.org/1051702/esoguifd.1297113>.

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by least two referees and scanned via a plagiarism software.

Copyright © Published by Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi / Eskişehir Osmangazi University, Faculty of Theology Bütün hakları saklıdır. / All right reserved. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/esoguifd>

CC BY-NC 4.0 This paper is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial License

Etik Beyanı / Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu, yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği ve bu araştırmanın desteklenmesi için herhangi bir dış fon almadıkları yazar tarafından beyan olunur / It is declared by the author that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study; that all the sources used have been properly cited; that no external funding was received in support of the research.

Ziyade Miktar Kavramı ve Birim Fiyatlı Mallarda Ziyade Miktarın Satım Akdine Etkisi

Öz ▶ Satım akdinde satıma konu olan malın miktarı genelde akitte belirtilir. Ancak bazen malın miktarının akitten sonra akitte belirtilenden daha fazla olduğu gözlenebilir. Bu durumda ortaya çıkan *ziyade miktarın* fikhî hükmünün bilinmesi gerekir. Aksi takdirde taraflar nizaya düşeceklerdir. Bu makalede birim fiyatlı mallarda akitten sonra ortaya çıkan ziyade miktarın fikhî hükmü ve akde tesiri ele alınmaktadır. Bu vesile ile tarafların böyle bir durumda nizaya düşmemesi, satım akitlerinden sonra ortaya çıkabilecek maldaki ziyade miktarlarda müşteri ve satıcının daha dikkatli olması ve akit beyanına bununla ilgili açıklamaların eklenmesinin sağlanması hedeflenmektedir. Bu kazanımlar da sağlıklı akitlerin yapılmasına ve iktisadi istikrara gereken faydayı temin edecektir. Makalede öncelikle dokümantasyon yöntemi izlenerek kaynaklara ulaşılmış, bu kaynaklardaki görüşler ve delilleri tahlil edilip tüme varım ve tümdengelim yöntemleriyle fikhî hükümler tespit edilmiştir. Satım akdinde ortaya çıkan ziyade miktarın hükmünün ve akde tesirinin ziyade miktarın asıl ve vasıf olmasına göre değiştiği, ziyade miktarın asıl olması durumunda malın türüne göre akdin sahih ve fasit olabildiği, ziyade miktarın vasıf olduğu durumlarda ise akdin sahih, lâzım ve gayri lâzım gibi hükümlere sahip olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Fıkıh, Satım Akdi, Ziyade Miktar, Vasıf, Birim Fiyatlı Mal.

The Concept of Extra Amount and the Effect of the Extra Amount on the Contract of Sale in the Context of Unit Priced Goods

Abstract ▶ The amount of the goods for sale is generally specified in the contract. It can be sometimes seen that the amount of the goods after the contract is more than what is specified in the contract. In this case, it is necessary to know the fiqh injunction (hukm) of this extra amount. In this article, the fiqh injunction and contractual effect of the extra amount that occurs after the contract in unit priced goods is discussed. Hereby, it is aimed to ensure that the parties do not get into a discussion in such a case, that the customer and the seller are more careful about the extra amount that may arise in the goods after the sale contracts, and that the relevant explanations are added to the contract declaration. These obtainments will provide the necessary benefit to the construction of healthy contracts and economic stability. In the article, first of all, the sources were reached by following the documentation method, the opinions and their evidence in these sources were analyzed and the fiqh injunction were determined by inductive and deductive methods. As a result, the injunction of the extra amount that occurs in the sale contract and the effect on the contract vary according to the fact that the amount is the original and the quality. In the case of the original, depending on the type of property, the contract may be invalid or valid. In cases of the extra amount, the sale contract has different injunctions such as void, valid, binding and revocable.

Keywords: Fiqh, Sale Contract, Extra Amount, Qualification, Unit Priced Goods.

Giriş

Satım akdinde malın miktarı ve özellikleri belirtmek suretiyle akdin konusundaki bilinmezlikler mümkün mertebe azaltılarak akit sonrası tartışmaların önü kesilmeye çalışılır. Mal, akitten sonra akitte belirtilen miktar kadar çıkarsa sorun yaşanmaz, akdin hükümleri taraflarca uygulanır. Ancak bazen akitten sonra akdin mahalli olan malın miktarı satıcının iradesi dışında belirtilenden fazla çıkabilir. Satıcının iradesi dışında ortaya çıkan ziyade miktarın hükmü ve akde tesiri malın zarar görmeden bölünüp bölünmemesine ve toptan fiyatla veya birim fiyatla satılmasına göre değişmektedir. Bu durumlarda akdin sıhhati, lüzumu ve *ziyade miktarın* mülkiyetinin intikali hususlarında fikhî problemler ortaya çıkar. Bu problemlerin araştırılıp şer'an hükümlerinin tespit edilmeye ihtiyacı vardır. Aksi takdirde bu problemlerle karşılaşan mükellefler İslam hukukuna aykırı davranıp yanlış düşme durumu ile karşı karşıya kalabilirler. Bu makalede bu problemler ve çözümleri ele alınacaktır. Bütün bu türlerde ziyade miktarın hükmü ve akde tesiri makalenin sınırlarını aşacağı için makale aşağıdaki sorularda belirtilen malın türleri ile sınırlandırılmıştır:

1. Birim fiyatlı, zarar görmeden bölünebilen, birimlerinin kıymetleri aynı olan, akitten sonra ortaya çıkan ziyade miktarın hükmü ve akde tesiri nedir?

2. Birim fiyatlı, zarar görmeden bölünebilen, birimlerinin kıymetleri farklı olan, akitten sonra ortaya çıkan ziyade miktarın hükmü ve akde tesiri nedir?

3. Birim fiyatlı, zarar görmeden bölünemeyen, akitten sonra ortaya çıkan ziyade miktarın hükmü ve akde tesiri nedir?

Birim fiyatlı olup zarar görmeden bölünebilen veya bölünemeyen mallarda akitten sonra ziyade miktar çıkması halinde meydana gelebilecek tartışmalara çözümler sunarak İslam hukukuna uygun kararlar alınmasına katkı sağlayacak olması, bu makalenin önemini ve faydasını göstermektedir.

Yukarıda belirtilen malların mahal olduğu akitlerde tarafların *ziyade miktar* konusunda daha dikkatli olması ve daha sonra çıkabilecek *ziyade miktarları* hesaba katarak akdi kurmalarının temin edilmesi, böylelikle daha sağlıklı akitler yapılması ve iktisadi istikrar ortamının devamını engelleyen problemlerden bir kısmının ortadan kalkması bu makalenin temel hedeflerini oluşturmaktadır.

Konu ele alınırken öncelikle dokümantasyon yöntemi kullanılmış, temel kaynaklara ulaşılmış, bu kaynaklardaki görüşler ve delilleri tahlil edilip tümevarım ve tümdengelim yöntemleriyle fikhî hükümlere ulaşılmaya çalışılmıştır.

Bu makale konusunu doğrudan ele alan bir çalışmaya ulaşamamıştır. Ancak konu ile bir yönden alakalı olan bazı çalışmalar tespit edilmiştir. Bu makalenin ilgili olduğu alana orijinal katkısını göstermek için söz konusu çalışmaların farklı yönlerini zikretmek gerekmektedir.

1. Merâabe, Asım Nemir Mahmud, *Ahkâmu'l-hata' fi taşarrufâti'l-mükellef fi ş-şerî'ati'l-islâmiyye*, Yüksek lisans tezi, Camiatü'n-necâhî'l-vataniyye, Filistin, 1997.

2. Ateş, Üveys, *İslam Hukukunda Fesih Hakkı Doğuran Bir Sebep Olması Açısından Akitte Yapılan Hata Ve Türleri*, Edebalı İslamiyat Dergisi, 2/3 (2018), 47-75.

Bu tez ve makalede malın vasıflarıyla alakalı hatalar ele alınmış, ziyade miktarın hükmü ve akde tesiri ile ilgili görüşlere ve delillerine değinilmemiştir.

3. Ekinci, Ahmet *İslam Borçlar Hukukunda Bedellerin Miktarında Yapılan Değişikliğin Sözleşmeye Etkisi*, Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 7/1 (2020), 389-422.

Ekinci'nin makalesinde akitten sonra fiyatta ve mebî'de satıcı tarafından yapılan ziyade miktarlar ele alınmıştır. Bu yönden makalemizin konusu ile benzerlik gösterir. Fakat Ekinci satıcının iradesi ile mebîde yapılan ziyade miktarları ele almıştır, iradesi dışında ortaya çıkan ziyade miktara değinmemiştir. Ayrıca zarar görmeden bölünemeyen mallarda ortaya çıkan ziyade miktarlara Ekinci'nin makalesinde yer verilmemiştir. Makalemizde ise mebî'de satıcının iradesi dışında meydana gelen ziyade miktarlar üç tür mal özelinde incelenip görüşlerin ve delillerinin değerlendirmeleri yapılarak tafsilatlı bir şekilde işlenmiştir. Bu açıdan elimizdeki makale, Ekinci'nin makalesinin *ziyade miktar* hakkında değinmediği konuları tamamlamaktadır.

Ziyade miktar ve akde tesiri konusu bu çalışmada iki ana başlık altında işlenecektir. Birinci başlık altında *asıl-vasıf ayrımı ve ziyade miktar*, ikinci başlık altında *birim fiyatlı malda ortaya çıkan ziyade miktarın akde tesiri* ele alınacaktır. Sonuç bölümünde de ulaşılan neticeler ve tavsiyelere yer verilecektir.

1. Satılan Malda Asıl-Vasıf Ayrımı Ve Ziyade Miktar

Birim fiyatlı mallardaki ziyade miktarların hükmünü ve akde tesirini tespit edebilmek için malın vasfı, aslı ve ziyade miktar kavramlarının açıklanması gerekir. Bu kavramların mahiyetleri, kapsamı beyan edilmeden meselelerin fikhî hükümleri ortaya konamaz.

1.1. Malın Aslının ve Vasfının Tarifi

Mal asıl ve vasıftan oluşmaktadır. Malın vasfının tarifi yapıldığında aslının da tarifi ortaya çıkar. *En-Nehru'l-fâ'ik*'te malın vasfı şöyle tanımlanmıştır: “Varlığı başkasının fiyatını artırıyor ve yokluğu da fiyatını düşürüyorsa o vasıftır.”¹ Daha açık bir ifade ile vasıf, mala tabi olan özelliktir. Yani ayrılabilir olsa bile ayrıldığında veya azaldığında onu ayıplı ve noksan hale getirir, maldan ayrılmadığında veya malda arttığında malın kemalini artırır. Vasfın mala sonradan eklenmiş olma şartı da yoktur, malın var olduğu andan itibaren onun bir parçası olabilir. Bu tarifi dışında kalan diğer kısımlar ise malın aslından sayılır.² *Dürerü'l-hukkâm*'da malın vasfı ve aslı *en-Nehru'l-fâ'ik*'teki tanıma benzer şekilde tarif edilmiştir.³ Serahsî (ö. 483/1090), vasfı asıldan ayırmak için yukardaki tarife “isim değiştirme” kaydını getirmiştir. Ona göre eğer özellik malın ismini değiştiriyor ona yeni bir isim kazandırıyor bu özellik malın vasfı değil onun aslıdır.⁴ Buna göre, malın vasfında ziyade hâsıl olduğunda eğer malın ismi değişiyorsa, bu durumda bu vasıf asıl hükmünde demektir. Söz konusu tariflerdeki unsurlar dikkate alındığında vasfı şu şekilde tanımlamak mümkündür: *Vasıf; yokluğu malı ayıplı, varlığı malı kaliteli kılan ve mala yeni bir isim kazandırmayan özelliktir.* Buna göre, mala ait olup tarifi kapsama girmeyen diğer özellik ve bölümler malın aslından sayılır.

Diğer yandan, malın vasfına ait bu tarif, “جيدها وريديها سواء” hadisinin⁵ manasına uygun düşmektedir. Bu da tarifi bu hadise dayandığı neticesine götürür. Çünkü bu hadiste ribevî

¹ Sirâcuddîn 'Omer b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısrî Sirâcuddîn İbn Nuceym, *en-Nehru'l-fâ'ik şerhu Kenzi'd-dekâ'ik*, thk. Ahmed 'Azv 'Înâye (b.y.: y.y., 1422/2002), 3/351.

² Sirâcuddîn İbn Nuceym, *en-Nehru'l-fâ'ik*, 3/351.

³ Muhammed b. Ferâmerz b. 'Alî Mollâ Husrev, *Durerü'l-hukkâm şerhu Çureri'l-'ahkâm* (b.y.: Dâru 'İhyâ'i'l-Kutubi'l-'Arabîyye, ts.), 2/148.

⁴ Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl Şemsü'l-'Eimme es-Serahsî, *el-Mebsûf*, thk. Halîl Muhyiddîn el-Meyyis (Beirut: Dâru'l-Fıkr li't-Tabâ'ati ve'n-Neşri ve't-Tevzî'i, 1421/2000), 14/87.

⁵ Bu hadis garip bir hadistir. Bu lafızla hadis kitaplarında yer aldığı tespit edilememiştir. Ancak bu sözün riba hadisi olan " الدَّهْبُ بِالذَّهَبِ، وَالْفِضَّةُ بِالْفِضَّةِ، وَالنُّزْرُ بِالنُّزْرِ، وَالسَّعِيرُ بِالسَّعِيرِ، وَالتَّمْرُ بِالتَّمْرِ، وَالْمَلْحُ بِالْمَلْحِ، مِثْلًا بِمِثْلٍ، بَدَأَ بِبَدِ، فَمَنْ زَادَ أَوْ اسْتَرَادَ، فَقَدْ أَزَى، الْأَجْدُ وَالْمُعْطَى فِيهِ سَوَاءٌ " hadisten anlaşılan mana olduğu bu sebeple hadis diye zikredildiği yorumu Nasbu'r-riye kitabında ve Hidaye şerhi olan Binaye kitabında yer almaktadır. Sırasıyla bu bilgilerin kaynağı: Ebû'l-Hasen Muslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Nîsâbü'rî Muslim, *Şaḥîhu Muslim*, thk. Muhammed Fuâd 'Abdülbâkî (Beirut: Dâru 'İhyâ'i'l-Turâsî'l-'Arabî, 1374/1955)“Müsâkât”, 15 (No. 1584); Ebû Muhammed Cemâl ed-Dîn 'Abdullâh b. Yûsuf b. Muhammed ez-Zeyle'î ez-Zeyle'î 'Cemâl ed-Dîn, *Naşbu'r-Râye li' eḥâdîsî'l-Hidâyeti me'a Ḥâşiyetihî Buḡyeti'l-elme'î fi Tahrici'z-Zeyle'î*, thk. Muhammed 'Avvâme (Beirut; Cidde: Muessesetu'r-Reyyân li't-Tabâ'ati ve'n-Neşri; Dâru'l-Kible li's-Şekâfeti'l-İslâmiyyeti, 1418/1997), 4/36; Ebû Muhammed Maḥmûd b. Ahmed Bedruddîn el-'Aynî, *el-Binâye şerhu'l-Hidâye* (Beirut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 1420/2000), 8/268.

malların iyisinin de kötüsünün de miktar açısından eşit olduğu bildirilmiştir. Eğer malı iyi veya kötü yapan özellik onun aslından olsaydı mutlaka miktar olarak karşılığı olurdu. Yani iyi yapan özellik sebebiyle ribevî malın miktarı artar, kötü olan ribevî mal ile değiştirildiğinde iyi olan kötü olandan daha az miktarda olabilirdi. Fakat iyi olan ribevî malın kötü olan ribevî maldan daha az bir şekilde değiş tokuşunun yapılması yasaklanmış, birbirine miktar olarak eşit olması emredilmiştir. Bu da malın iyi ve kötü sayılmasına etki eden özelliklerin onun vasfı olduğunu, bunun dışında kalan özelliklerinin de malın aslı olduğunu gösterir.

Yine tariftan anlaşıldığı kadarıyla, malın vasfı olan özelliğin şu üç şarta sahip olması gerekmektedir:

1. Varlığının malın kalitesini arttırması,
2. Yokluğunun malın kalitesini azaltması,
3. Varlığının mala yeni bir isim kazandırmaması.

Malın vasfıyla ilgili bir diğer husus, akitte zikredilerek kendisine bir fiyat biçildiğinde vasfın asıl hükmünü almasıdır. Çünkü asıl gibi fiyatta bir karşılığa sahip olmuştur.⁶ Mesela kapılarda renk vasıftır. Eğer rengi beyaz olan kapı bin lira, meşe rengi olan aynı kapı bin yüz lira şeklinde fiyatlandırılırsa, meşe rengi vasfının fiyatta karşılığı yüz lira olarak belirlenmiş olur ve meşe rengi vasfı malın aslı hükmünü alır.⁷

1.2. Ziyade Miktarın Tarifi

Malın miktarı, *malın birimlerinin toplamının ölçüdeki değeridir*. Bu tanım, “miktar” kelimesinin sözlük manasına dayanmaktadır.⁸ Fıkıh kitaplarında da miktarın bu manada kullanıldığı görülmektedir.⁹ Mesela on kilo şekerin miktarı her bir birimi olan kiloların toplamı

⁶ Sirâcuddîn İbn Nuceym, *en-Nehru'l-fâ'îk*, 3/352; Ebûbekir b. 'Alî b. Muḥammed el-Yemenî el-Ḥanefî el-Ḥaddâdî, *el-Cevheretu'n-neyyira 'alâ Muḥtaşari'l-Ḳudûri* (b.y.: el-Maṭba'atu'l-Ḥayriyye, 1322), 1/187.

⁷ İbn Nuceym, vasıfla ilgili çeşitli tariflerin yapılabileceğini fakat malın bir özelliğinin onun vasfından mı veya aslından mı olduğunu belirlemenin en zor konulardan biri olduğunu söylemiştir. Bk. Sirâcuddîn İbn Nuceym, *en-Nehru'l-fâ'îk*, 3/351.

⁸ İbrahim Mustafa vd., *el-Mu'cemu'l-vasîf* (b.y.: Daru'd-Da've, ts.), “kdr”, 2/719.

⁹ Ebû Bekir Aḥmed b. 'Alî er-Râzî el-Ceşşâş, *Şerḫu Muḥtaşari't-Taḥâvî*, thk. 'İşmetullâh 'İnâyetullah Muḥammed vd. (Beyrut; Medine: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye; Dâru's-Sirâc, 1431/2010), 3/122; Ebû Sa'îd Ḥalef b. Ebi'l-Ḳâsim

olan on kilodur. Burada kilo ölçüdür. Şekerin birimlerinin toplamının ölçüdeki değeri de örnekte on kilodur. Diğer birimler olan uzunluk, hacim ve tane ölçüleri de ağırlık ölçüsüne kıyas edilebilir.

Söz konusu miktar tanımı, ziyade miktar tanımının şu şekilde olmasını gerektirir: *Ziyade miktar, malın akitte belirlenenden fazla çıkan miktardır*. Yani fazla çıkan birimlerinin ölçü bakımından değeridir. Bu tarife göre, bir miktarın ziyade olduğunun anlaşılabilmesi için malın miktarının akitte belirtilmiş olması ve akitten sonra ölçü değerinin belirtilen bu miktardan daha fazla olduğunun anlaşılması gerekir. Malın miktarı akitte belirtilmeden ziyade miktarın varlığı anlaşılabilir. Ziyade olduğu iddia edilen miktarın da ziyade olduğu ispat edilemez.

2. Birim Fiyatlı Malda Ortaya Çıkan Ziyade Miktarın Akde Etkisi

Birim fiyatlı maldan kasıt, en küçük biriminin fiyatı açıklanarak satılan maldır. Kilo ile satılan malın en küçük birimi bir kilodur, litre ile satılan bir malın en küçük birimi bir litredir, tane ile satılan malın en küçük birimi bir tanedir, metre ile satılan bir malın en küçük birimi bir metredir. Mesela kilosu otuz liradan yüz kilo buğday veya litresi elli liradan yüz litre zeytinyağı ya da metresi yüz liradan on metre kumaş yahut metrekaresi bin liradan yüz yirmi metrekaresi ev satılsa satıma konu olan bu mallar birim fiyatlı mallar türüne girmiş olur.

Birim fiyatlı mallarda akitte belirtilen miktardan daha fazla bir miktar ortaya çıkarsa, bu durumda klasik fukahâ malın bölünebilir ve bölünemez olmasına göre farklı görüşlere gitmiştir.

2.1. Birim Fiyatlı Olup Zarar Görmeden Bölünebilen ve Birimlerinin Kıymeti Aynı veya Farklı Olan Mallar

Zarar görmeden bölünebilen ve birimlerinin kıymeti aynı olan mal ile buğday, şeker, benzin, sıvı yağ gibi;¹⁰ birimlerinin kıymeti farklı olan mal ile koyun, sığır gibi mallar kastedilmektedir.¹¹ Buğdayın, şekerin her bir kilosu, benzin ve sıvı yağın her bir litresi onların birimleridir. Bu mallar birimlerine ayrılabilir ve bu birimlerin kıymetleri aynıdır. Yine bir sürü koyun ya da bir sürü sığır tane tane birimlerine ayrılabilir. Ancak bunların birimlerinin

Muhammed el-Ezdî İbnu'l-Berâzî'î, *et-Tehzîb fî'l-İhtisâri'l-Mudevvene*, thk. Muhammed Emîn (b.y.: Dâru'l-Buhûs, 1423/2002), 3/462; Ebû Zekeriyâ Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, *el-Mecmu' Şerhu'l-Muhezzeb* (b.y.: y.y., ts.), 11/474.

¹⁰ 'Alâ'uddîn Ebûbekir b. Mes'ûd b. Ahmed el-Hanefî el-Kâsânî, *Bedâ'i'u's-Şanâ'i' fi tertîbi's-Şerâ'i'* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1406/1986), 5/160.

¹¹ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-Şanâ'i'*, 5/162.

kıymetleri kilosuna, rengine veya diğer bazı özelliklerine göre farklılık arz eder. Bu sebeple zarar görmeden birimlerine bölünebilirse de birimlerinin kıymetleri aynı değildir.

Bu mallarda ortaya çıkan ziyade miktarın akde tesiri konusunda Hanefilerin görüşüne ulaşılabilmiş, diğer mezheplerin bu konudaki görüşlerini veren açık ifadelerine ulaşılamamıştır.

2.1.1. Hanefilerin Görüşü

Hanefilere göre birimlerinin kıymeti aynı olan mallarda ziyade miktar çıkarsa akit sahih ve ziyade satıcındır. Bu meselede akdin lâzım olup olmadığına değinilmemiştir.¹² Fakat akitte her iki taraf için akdin feshedilmesini gerektiren ve akitten doğmayan ziyade bir borç olmaması sebebiyle akit belirtilen mal miktarında lâzımdır. Nitekim Mecelle şârihi Ali Haydar Efendi, akdin hükmünün müşteri ve satıcı için lâzım olduğunu söylemiştir. Ancak ziyade miktar konusunda müşteri birim fiyatına göre ziyadenin fiyatını ödemeyi kabul ettiğinde akdin satıcı için lâzım olup olmadığına değinmemiştir.¹³

Bu görüşe göre Hamza, Osman'a tanesi üç liradan içinde yüz yumurta olan bir kutu yumurta satsa akitten sonra kutuda yüz on yumurta olduğu ortaya çıksa ziyade on yumurta Hamza'nındır. Osman onları Hamza istiyorsa geri vermelidir. Bu akdin sahih olmasının delili, fiyat ve mebûde cehaletin bulunmamasıdır.

Ziyade miktarın satıcıya ait olmasının delili ise, maldaki ziyade miktarın malın vasfından değil aslından olmasıdır. Ziyade asıl fiyatta karşılığı olmadığı için satıcının mülkiyetinde kalır, müşterinin mülkiyetine intikal etmez.

Birimlerinin kıymeti aynı olmayan bir sürü koyun gibi mallara gelince, birimlerinin fiyatlarının akitte belirtilerek satımları caiz olur, ancak satımdan sonra malda yani bir sürü koyunda ziyade miktarın olduğu ortaya çıkarsa akit fasittir.¹⁴ Bu görüşe göre, Leyla, Zeynep'e tanesi üç bin liradan içinde yüz koyun olan bir sürü satsa, akitten sonra sürüde yüz bir koyun olduğu ortaya çıksa akit fasittir. Akdin fasit olmasının delili, mebûde nizaya sebep olacak cehalet

¹² Kâsânî, *Bedâ'î'u's-şanâ'î*, 5/160; 'Abdurrahmân b. Muḥammed b. Suleymân Dâmâd Efendî 'Abdurrahmân Şeyhîzâde, *Mecma'u'l-ʿenḥur fi şerḥi Multeḳa'l-ʿebḥur* (b.y.: Dâru İḥyâi't-Turâşî'l-ʿArabî, ts.), 2/12; Ahmed Cevdet Paşa (ed.), *Mecelle-i aḥkâm-ı ʿadliyye* (İstanbul: b.y., 1300), md. 223, 66-67.

¹³ Ali Haydar, *Dureru'l-ḥukkâm şerḥu Mecelleti'l-aḥkâm* (İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2017), 1/324.

¹⁴ Kâsânî, *Bedâ'î'u's-şanâ'î*, 5/162; *Mecelle-i aḥkâm-ı ʿadliyye*, md. 228.

bulunmasıdır ki bu cehalet akdi ifsat eder. Çünkü satıcı ve müşteriden her biri malın aslından olan ziyadeyi seçerken iyi olanı seçmek ister, biri diğerinin seçtiğinden razı olmaz. Bu da tartışmaya ve nihayet akdi fesada götürür.¹⁵

2.1.2. Görüşün Değerlendirilmesi

Birimlerinin kıymeti aynı olan mallarda ortaya çıkan ziyade miktarın hükmü ve akde tesiri konusundaki görüş ve delillere bakıldığında hükmün şu açılardan doğru olduğu kanaati hâsıl olmaktadır. Öncelikle satıcının akitte belirttiği miktarda malı teslim etme, müşterinin de belirttiği fiyatı ödeme imkânı vardır. Ne satıcı ne de müşteri malın bölünememe gibi kendisinden kaynaklı engellerden dolayı akitte üstlendikleri borçlardan daha fazla bir borç yüklenmemektedir. Çünkü ziyade miktar akdin mahalli olan maldan ona zarar vermeden ayrılabilmekte, müşteri akitte istediği malı belirttiği miktarda teslim alabilmektedir. Ziyade miktar tarafların rızasını sakatlayan bir engel çıkartmadığı için akit sahih görülmüştür.

Hanefiler, birimlerinin kıymeti aynı olan mallarda ziyade miktarın mutlak olarak satıcıya ait olduğunu söylemiştir.¹⁶ Bu görüşe göre müşteri ziyadeyi de birim fiyatına göre parasını ödeyip almak isterse yeniden bir akit yapması gerekir. Bu hükmün delili ise ziyade miktarın malın aslından olması sebebiyle akitte belirtilen fiyatta karşılığının olmamasıdır. Zarar görmeden bölünebilen malların akitte birim fiyatları belirtilmediği halde bile her bir birimi onun aslındandır.¹⁷ Birimlerinin fiyatları akitte belirtilmişse ziyade miktar evleviyetle malın aslından olur. Malın aslından olan ziyade miktarın akitte belirtilen fiyatta karşılığı yoksa akde dâhil olmaz. Eğer malın akitte zikredilmeyen ve onun aslı olan parçaları akde dâhil kabul edilirse, akitte zikredilmeyen bir mal akde dâhil sayılmış olur. Bu da insanların razı olmadan bir malı satmak ya da satın almak zorunda bırakılmasına yol açar ki; bu durum “karşılıklı rıza ile mallarınızı yiyin”¹⁸ ayetine aykırıdır. Hanefilerin bu görüşünün karşılıklı rıza kuralına uygun olması ve buna bir itirazda bulunulmaması, onun doğru olduğunu gösteren en önemli alametlerdendir.

Birim fiyatlı olup zarar görmeden bölünebilen birimlerinin kıymeti farklı olan mallarda ziyade miktarın hükmüne, onun akdi fasit kılmasına ve deliline gelince, Hanefiler ziyade miktarın malın aslından olması hasebiyle onun da satıcının olduğuna hükmetmişlerdir.¹⁹ Çünkü

¹⁵ Haydar, *Dureru'l-hukkâm*, 1/333.

¹⁶ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-şanâ'i'*, 5/160; *Mecelle-i ahkâm-ı 'adliyye*, md. 223.

¹⁷ 'Abdurrahmân Şeyhîzâde, *Mecma'u'l-'enhur*, 2/12.

¹⁸ en-Nisâ 4/29.

¹⁹ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-şanâ'i'*, 5/162; *Mecelle-i ahkâm-ı 'adliyye*, md. 228.

akitte ziyade miktar mebû olarak zikredilmemiştir ve malın kalitesini artırıcı ve azaltıcı bir etkisi olmadığı için malın vasfı değil aslından sayılmıştır. Asıl hükmündeki mallar akitte zikredilmediği sürece vasıf gibi bir başka mala tabi olarak müşteriye intikal etmez. Malın vasıflarının hepsi zikredilmese bile onların hepsi malın aslına tabi olarak müşteriye intikal eder. Aksi takdirde akitte zikredilmeyen malın vasıflarının müşteriye intikal etmeyeceği söylenirse hiçbir satım akdi gerçekleşemez. Çünkü bir malın vasıflarının hepsini saymak mümkün değildir. Fakat “malın aslı akitte zikredilmeden müşterinin mülkiyetine geçer” denirse, akitte zikredilmeyen her türlü malın akde dâhil olduğu iddia edilmiş demektir. Bu ise rızasız bir şekilde başkalarının malını yemeye götürür.

Yine Hanefiler ikinci olarak ziyade miktarın malın hangi biriminden seçileceği konusunda ihtilaf çıkacağı için akdin fasit olacağını benimsemişlerdir. Çünkü satılan malın birimlerinin kıymeti farklı olduğu için hepsine eşit fiyat biçilmiş olsa bile müşteri de satıcı da ziyade miktarı, daha kaliteli olan kısmından seçmek ister. O kısımların akitte belirtilmemiş olması sebebiyle meydana gelen bu cehalet müşteri ve satıcıyı nizamaya götürür. Malın niza edilen kısmını rızasız bir şekilde maldan ayırmak mümkün olmadığı için cehalet bütün mala sirayet eder. Bütün mala sirayet eden cehalet de akdi ifsat eder. Her bir biriminin kıymetini akitte belirtmek nizamaya götüren bu cehaleti ortadan kaldırmaya yetmez. Fakat niza olmadan satıcı veya müşteri tercih hakkını diğerine bıraksa ya da ziyade olan miktarın da birim fiyatına göre satımında anlaşılırlarsa akit sahih hale gelir. Çünkü fesat sebebi niza meydana gelmeden ortadan kalkmıştır.²⁰

Ancak Hanefilerin bu gerekçesi ve ona dayandırdıkları akdin fesadı hükmünün doğru olduğu kanaatine engel bir durum vardır. Bu durum müşteri ve satıcının akitte malların bütün birimlerinin fiyatlarını eşitlemeleridir. Bu eşitleme, birimlerinin kıymeti farklı olan malları birimlerinin kıymeti aynı olan mallar gibi kılar. Birimlerinin kıymeti aynı olan mallarda ziyade miktar çıkması akdi fasit kılmadığı²¹ gibi birimlerinin kıymeti farklı olsa da birimlerinin fiyatı akitte eşitlendiğinde aynı şekilde bu mallardaki ziyade miktar da akdi fasit kılmamalıdır. Çünkü müşteri ve satıcının akitte malın bütün birimlerini eşit fiyatta gördüklerini açıklamaları ve kabul etmeleri böyle bir nizamaya girmeyeceklerini taahhüt ettiklerine delalet eder. Dolayısıyla

²⁰ Kemâluddîn Muhammed b. ‘Abdulvaḥid b. ‘Abdilḥamîd b. es-Sîvâsî İbnu’l-Humâm, *Fethu’l-ḳadîr* (Lübnan: Dâru’l-Fikr, 1389/1970), 6/455.

²¹ ‘Abdurrahmân Şeyḫîzâde, *Mecma‘u’l-‘enḫur*, 2/12; *Mecelle-i aḥkâm-ı ‘adliyye*, md.

birim fiyatlı olup zarar görmeden bölünebilen hayvan sürüsü gibi birimlerinin kıymeti farklı olan mallarda akitten sonra ortaya çıkan ziyade miktar satıcındır ve bu ziyade miktar akdi fasit kılmamalıdır. Böyle bir durumda satıcı malı teslim ederken ziyadeyi fark etmişse aralarından istediğini seçip kendisine ayırabilir. Diğerlerini de müşteriye teslim eder. Malın hepsini eşit fiyatta gördüğü için müşterinin itiraz etme hakkı yoktur. Eğer mal teslim edilmişse müşteri mal kendisindeyken ziyade miktarı fark etmişse müşteri mal arasından istediğini seçerek satıcıya ziyadeyi geri verebilir. Satıcının da malın hepsini eşit fiyatta gördüğü için müşteriye itiraz etme hakkı yoktur. Mesela içinde yüz koyun olduğu belirtilerek her biri beş bin liradan bir sürü satılsa, akitten sonra o sürüde yüz bir koyun olduğu ortaya çıksa akit sahih olmalıdır. Bu ziyadeyi satıcı fark etmişse istediği bir koyunu kendisine ayırabilir. Eğer sürü teslim edildikten sonra müşteri bu ziyadeyi fark etmişse müşteri istediği koyunu ziyade olarak satıcıya geri verebilir. Eğer ziyade miktarın satımı üzerinde ikinci bir antlaşma yaparlarsa müşteri ziyade miktarın fiyatını öder ve onu geri vermek zorunda kalmaz. Görüldüğü üzere, akitte her iki taraf da her bir birimin fiyatını eşitlediği için, var olduğu düşünülen fesat sebebi yani ziyade miktardaki cehalet, ortadan kalkmıştır. Sebep yoksa müsebbeb olan fesat hükmü de yok olur.²²

2.2. Birim Fiyatlı Olup Zarar Görmeden Bölünemeyen Mallar

Birim fiyatlı olup zarar görmeden bölünemeyen malların birimlerinin kıymetleri farklıdır. Bu sebeple onlarda birimli fiyatı aynı olan ve olmayan diye ikili ayrıma gitmeye gerek olmamıştır. Bu tür mallar birimlerine veya parçalarına ayrıldığında ayıplı hale gelirler. Örnek olarak arsa, araba, elbise ve kap-kacak gibi mallar verilebilir. Bu malların birim fiyatı belirlenerek satıldığında ziyade miktarın akde tesiri konusunda klasik ulema farklı görüşlere sahip olmuştur.

²² Hasan b. Muhammed b. Maḥmūd el-‘Aṭṭâr eş-Şâfi‘î Ḥasen el-‘Aṭṭâr, *Hâşiyetu'l-‘Aṭṭâr ‘alâ Şerḥi'l-Celâl el-Maḥallî ‘alâ Cem‘u'l-Cevâmi‘* (b.y.: y.y., ts.), 1/32.

2.2.1. Görüşler

1. Görüş: Akit sahih ve müşteri için gayri lâzımdır. Müşteri ziyade miktarın akitte belirtilen birim fiyatına göre bedelini ödeyip alabilir ya da akdi feshedebilir. Hanefiler²³ ve Malikîler²⁴ bu görüştedir. Mecelle, 226. maddesinde bu hükmü kanunlaştırmıştır.²⁵

Akdin sahih olmasının delili fiyat ve mebûde tartışmaya götürecek bir cehaletin bulunmamasıdır. Akdin müşteri için gayri lâzım olmasının sebebi ise müşterinin akitte belirtilenden fazla bir borç üstlenmiş olmasıdır.²⁶ Çünkü malın birim fiyatı akitte belirlendiği için ziyade miktar vasıf değil malın aslı hükmünü almıştır. Bu da malın aslının fiyatını ziyade miktarın birimine göre artırmıştır. Müşteri akitte yüklendiği fiyat ile sorumludur. O da malın akitte belirtilen miktarına denk gelen fiyattır. Ondan fazlasını ödemekle yükümlü olması demek akitte belirtilenden fazla borç yüklenmesi demektir. Bu da müşterinin rızası olmadan gerçekleşmez. Bu sebeple müşteriye akdi feshetme ve onaylama hakkı verilerek rızasının gerçekleşmesi sağlanmıştır.

Bu görüşe göre Burak, Cemil'e her bir metrekaresi iki bin liradan doksan metrekaresini dairesini satsa, akitten sonra evin yüz metrekaresi olduğu ortaya çıksa Cemil on metrekaresinin fiyatı olan yirmi bin lirayı ödeyerek akdi onaylama ya da ödemeyerek akdi feshetme hakkına sahiptir. Ziyade miktara denk gelen yirmi bin liralık fiyatı ödemediği takdirde akit nafiz olmaz. Çünkü birim fiyat belirlendiği için her bir metrekaresi malın aslı hükmünü almıştır. Eğer Cemil yirmi bin lirayı ödeyerek akdi onaylarsa Burak'ın akdi feshetme hakkı yoktur. Çünkü akit onun için lâzımdır.

²³ Ebû 'Abdullâh Muḥammed b. el-Ḥasen eş-Şeybânî, *el-Asl*, thk. Muḥammed Boynukalın (Beyrut: Dâru İbn Ḥazm, 2012), 3/127; Kâsânî, *Bedâ'î'u's-şanâ'î*, 5/160; Sirâcuddîn İbn Nuceym, *en-Nehru'l-fâ'îk*, 3/352; 'Abdurrahmân Şeyhîzâde, *Mecma'u'l-'enhur*, 2/12.

²⁴ Ebû Muḥammed 'Abdullâh b. Ebî Zeyd el-Ḳayravânî İbn Ebî Zeyd, *en-Nevâdir ve'z-ziyâdât 'alâ mâ fi'l-Mudevveneti min ğayrihâ mine'l-ummehât*, thk. Heyet (Beyrut: Dâru'l-Ġarbi'l-İslâmî, 1999), 6/316; Ebu'l-'Abbâs Aḥmed b. İdrîs el-Ḳarâfî, *ez-Zahîre*, thk. Muḥammed Ḥaccî (Beyrut: Dâru'l-Ġarbi'l-İslâmî, 1994), 5/111.

²⁵ *Mecelle-i ahkâm-ı 'adliyye*, md. 226.

²⁶ Serâḥsî, *el-Mebsût*, 14/87; Kâsânî, *Bedâ'î'u's-şanâ'î*, 5/161.

2. Görüş: Akit batıldır. Şafîî (ö. 204/820) bir görüşünde bu hükmü benimsemiştir.²⁷ Delili ise satıcının akitte yüklendiği teslim borcundan daha fazla bir borç yüklenmeye zorlanamayacak olmasıdır.²⁸ Çünkü akdin sahih olduğunun söylenmesi durumunda satıcı akitte belirttiği miktardan daha fazlasını teslim mecbur bırakılmış olur. Bu da rızası olmadan satıcının malını yemektir.

Bu görüşe göre Burak ve Cemil örneğindeki satım akdi batıldır. Akdi yeniden kurlmaları gerekmektedir.

3. Görüş: Akit sahihtir, ziyade miktar satıcındır ve akit müşteri için gayri lâzımdır. Müşteri akdi onaylarsa satıcı ziyade miktar oranında satılan malda müşteri ile ortak olur. Müşteri isterse ortaklık ayıbından kurtulmak için akdi feshedebilir. Şafîî ikinci görüşünde bu şekilde hükmetmiştir.²⁹

Bu görüşün Hanefî ve Malikîlere ait birinci görüşten farkı, müşteriye ziyade miktarın bedelini akitte belirtilen birim fiyatına göre ödeme hakkı tanımamasıdır. Satıcının ziyade miktarı satmaya rızası yoksa müşteri akdi onaylarsa ziyade miktarın malın bütününe oranı kadar satıcının kendisine ortak olmasını da kabul etmiş olur. Eğer müşteri ziyade miktarı satın almak isterse satıcı ile yeniden bir akit yapması gerekmektedir. Yani ziyade miktarı müşterinin alabilmesi için her ikisinin de rızası şart koşulmaktadır. Birinci görüşte ise müşterinin ziyade miktarı alabilmesi için akitte belirlenen birim fiyata göre ziyade miktarın bedelini ödemeyi kabul etmesi yeterlidir. Satıcının ikinci defa rızası sorulmaz. Ayrıca birinci görüşte müşteri ziyade miktar için ödeme yapmazsa mal müşteri ve satıcı arasında ortak olmaz. Akit feshedilmiş olur.

Üçüncü görüşe göre akdin sahih olmasının delili, satıcının akitte belirtilen miktar ile malı müşteriye teslim etmesinin mümkün olmasıdır. Mal müşteri ve satıcı arasında sahip oldukları hisseye göre ortak olur. Akdin müşteri için gayri lâzım olmasının delili ise kıyastır. Maldaki ortaklık vasfı maldaki ayıba kıyas edilmektedir.³⁰ Malda satıcıdan kaynaklı bir ayıp nasıl

²⁷ Nevevî, *el-Mecmu' Şerhu'l-Muhezzeb*, 12/341; Ebû'l-Hasen 'Alî b. Muhammed el-Başrî el-Mâverdî, *el-Hâvî'l-kebîr fî fiqhî mezhebi'l-İmâmî's-Şâfi'î ve huve şerhu Muhtaşari'l-Muznî*, thk. eş-Şeyh 'Alî Muhammed Me'ûd - eş-Şeyh 'Âdil Ahmed 'Abdulmevcûd (Beirut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1419-1999), 5/330.

²⁸ Mâverdî, *el-Hâvî'l-kebîr*, 5/330.

²⁹ Nevevî, *el-Mecmu' Şerhu'l-Muhezzeb*, 12/341; Mâverdî, *el-Hâvî'l-kebîr*, 5/330.

³⁰ Mâverdî, *el-Hâvî'l-kebîr*, 5/330.

ki müşteriye akdi feshetme muhayyerliği veriyorsa ortaklık da bir ayıp olduğu için o da müşteriye akdi feshetme muhayyerliği verir.³¹

Müşteriye ziyadenin bedelini vererek akdi onaylama hakkı verilmemesinin delili üçüncü görüş sahibi tarafından açıkça zikredilmemiştir. Ancak bunun delilinin satıcıya rızası olmadan akitte yüklendiği teslim borcundan daha fazla borç yüklenmesinin akitlerdeki rıza esasına aykırılık olduğu anlaşılmaktadır.

Bu görüşe göre Burak ve Cemil örneğindeki satım akdi sahihtir. Cemil akdi onaylarsa doksan metre karenin fiyatı olan yüz seksen bin lirayı öder ve evin onda dokuzuna sahip olur. Evin onda birinin sahibi ise Burak olarak kalır ve ev Cemil ve onun arasında belirtilen oranlarda ortak olur. Eğer Cemil akdi onaylamazsa akit feshedilir. Ziyade miktar için satıcı olan Burak'ın rızası alınırsa ziyade miktar da Cemil'in mülkiyetine geçer. Aksi takdirde ziyade miktarın akitte belirtilen birim fiyatına göre bedeli olan yirmi bin lira ödense bile Cemil ziyade miktara malik olamaz.

4. Görüş: Eğer ortaya çıkan fazlalık küsurat ise yani fazlalık bir birimden daha az ise bu durumun hükmü konusunda sadece Hanefî imamların görüşlerine ulaşılabilmektedir. Onlar bu konuda üçe ayrılmıştır:

4.1. Küsurat hesaba katılmaz. Akit sahih, küsurat müşterinindir. Akit müşteri için lâzımdır. Ebû Hanîfe (ö. 150/767) bu görüştedir.³²

Zeylaî'ye (ö. 743/1342) göre küsuratın hesaba katılmamasının delili, zarar görmeden bölünemeyen mallarda miktarın vasıf olmasıdır. Ancak her bir biriminin fiyatı belirtildiğinde malın her bir birimi asıl hükmünü alır. Fakat küsurat bir birimi tamamlamadığı için onun fiyatı belirsiz kalır. Bu da küsuratın malın aslı gibi kabul edilememesine dolayısıyla malın vasfı olarak kalmasına sebep olur. Vasıftaki ziyade de müşterinindir.³³

³¹ Ebû 'Abdullâh Muḥammed b. Muḥammed b. 'Arefe el-Verğumî et-Tûnusî İbn 'Arefe, *el-Muḥtaşaru'l-fıkhî*, thk. Ḥâfız 'Abdurrahmân Muḥammed Ḥayr (b.y.: y.y., 1435/2014), 6/61; Ḳarâfî, *ez-Zaḥîre*, 5/111.

³² 'Oşmân b. 'Alî b. Meḥcen el-Bârî'î Faḥruddîn el-Ḥanefî ez-Zeylaî, *Tebyînu'l-ḥakâik şerḥu Kenzi'd-daḳâik ve Ḥâşiyeti Ş-Şelebî* (Bulak; Kahire: el-Maḥba'atu'l-Kubrâ'l-Emîrîyye, 1313), 4/8.

³³ Zeylaî, *Tebyînu'l-ḥakâik*, 4/8.

Kâsânî (ö. 587/1191) ise bunun delilinin örf olduğunu söylemiştir.³⁴ Ona göre örfte satıcılar ziyade küsuratı yok gibi kabul etmekte ve küsuratı aşağıya doğru yuvarlamaktadır. Örfte böyle olması akdin satıcı ve müşteri tarafından bunun kabul edilerek yapıldığını gösterir. Satıcının rızasının olduğu bir küsurat da müşterinin olur.

Akdin müşteri için lâzım olmasına gelince, küsuratın fazladan bir borç doğurmadan müşterinin olması sebebiyle ortada müşteriye akdi feshetme muhayyerliğinin verilmesini gerektirecek onun aleyhine akitten doğmayan bir zarar yoktur. Bu da akdin müşteri için lâzım olarak kalmasını icap ettirir.

Bu görüşe göre Burak ve Cemil örneğinde satılan daire doksana buçuk metre çıkarsa bu buçuklu küsurat vasıf olarak görülür ve müşteri olan Cemil'in mülkiyetine geçer.

4.2. Küsurat birim fiyata göre hesaplanır. Bu görüşe göre akit sahih ve müşteri için gayri lâzımdır. İmam Muhammed (ö. 189/805) bu görüştedir.³⁵

Küsuratın birim fiyatına göre hesaplanmasının delili kıyastır. Birim fiyat akitte belirlendiğinde her bir birim malın aslı hükmünü alıyorsa bu birimlerin her bir parçası da birimin kendisi gibi asıldır. Çünkü mal fiyat olarak küçük birimlere ayrılmışsa bu birimlerde yarım birim, çeyrek birim gibi daha küçük birimlere ayrılıp küsuratın fiyatı belirlenebilir. Malın aslının da fiyatta karşılığı olması gerekir.³⁶

Akdin müşteri için gayri lâzım olmasının deliline açıkça değinilmemiştir. Ancak bunun delilinin müşterinin akitte belirlenen borçtan daha fazla bir borcu üstlenmeye zorlanamayacak olması olduğu anlaşılmaktadır. Fiyattaki küsurat kadar bir artış onun akitte üstlendiği borçtan daha fazla bir borçtur. Eğer bu ziyadeyi üstlenmeye zorlanırsa rızası olmadan kendisinden fazla para alınmış olunur. Bu sebeple müşteriye tercih hakkı verilmesi gerekmektedir.

Bu görüşe göre Burak ve Cemil örneğinde satılan doksana metrekarelik dairenin akitten sonra doksana buçuk metrekare olduğu ortaya çıksa Cemil bir metrekarenin fiyatı olan iki bin liranın yarısını vererek akdi onaylayabilir ya da akitte belirtilen miktara göre bin lira daha fazla ödemesi gerekeceğinden akdi feshedebilir.

³⁴ Kâsânî, *Bedâ'î'u's-şanâ'î*, 5/161.

³⁵ Zeyla'î, *Tebyînu'l-ḥakâik*, 4/8.

³⁶ Kâsânî, *Bedâ'î'u's-şanâ'î*, 5/160; Zeyla'î, *Tebyînu'l-ḥakâik*, 4/8.

4.3. Kûsurat tam birim gibi hesaplanır. Bu görüşe göre de akit sahih ve müşteri için gayri lâzımdır. Ebû Yûsuf (ö. 182/798) bu görüştedir.³⁷

Zeylaî'ye göre kûsuratın tam gibi hesaplanmasının delili, her bir birimin alış verişte asıl gibi olmasıdır. Birimin eksik olması asıl olarak görülen birimin vasfında olan bir eksiklik. Bu eksiklik sebebiyle eksik olan birimin fiyatı değişmez ama müşterinin muhayyerlik hakkı vardır.³⁸ Çünkü akitte ödemeyi üstlendiği toplam fiyat bir birim fiyatı kadar artmıştır.

Kâsânî ise burada delilin örf olduğunu söylemiştir. Tüccarın örfünde kûsurat tam birim şeklinde yuvarlanmaktadır.³⁹ Örfte bu şekilde olan uygulama tarafların akit yaparken böyle bir durum çıktığında kûsuratın tam birim şeklinde yuvarlanmasına razı olduklarını gösterir.

Müşterinin akdi feshedebilme hakkının olmasının delili ise yukarda zikredildiği gibi müşterinin akitte belirtilenden fazla fiyat ödeme ile karşı karşıya gelmesidir.

Bu görüşe göre Burak ve Cemil örneğinde buçuk metrekarelik ziyade bir metrekareye yuvarlanır. Cemil bu ziyade metrekarenin fiyatı olan iki bin lirayı da ödeyerek akdi onaylayacağı gibi ödemeyerek akdi feshedebilir.

Kâsânî yukardaki görüşlerin Nadiru'r-rivaye görüşleri olduğunu söylemiş ancak görüşleri Hanefî mezhebi imamlarına Zeylaî'den farklı bir şekilde nispet etmiştir. Ebû Hanîfe'nin görüşünü İmam Muhammed'in, İmam Muhammed'in görüşünü Ebû Yûsuf'un ve Ebû Yûsuf'un görüşünü de Ebû Hanîfe'nin görüşü olarak vermiştir.⁴⁰

2.2.2. Görüşlerin Değerlendirilmesi

Birim fiyatlı olup zarar görmeden bölünemeyen mallarda ortaya çıkan ziyade miktar konusunda dört görüşe ulaşılabilmiş ve bu görüşler delilleriyle sunulmaya çalışılmıştır. Bu görüşler ve delilleri aşağıda tartışılıp doğru olduğu değerlendirilen hüküm tespit edilmeye çalışılacaktır.

³⁷ Zeylaî, *Tebyînu'l-ḥakâik*, 4/8.

³⁸ Zeylaî, *Tebyînu'l-ḥakâik*, 4/8.

³⁹ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-şanâ'i*, 5/161.

⁴⁰ Kâsânî, *Bedâ'i'u's-şanâ'i*, 5/160.

2.2.2.1. Birinci Görüşün Değerlendirilmesi

Mevcut görüşler içinde birinci görüşün doğru olduğu kanaati hâsıl olmaktadır. Çünkü akdi fasit kılan cehalet yani bilinmezlik, maldaki veya fiyattaki tartışmaya götüren bilinmezliktir. Maldaki ve fiyattaki bilinmezlik hiçbir zaman tamamen ortadan kalkmaz. Mutlaka bazı bilinmezlikler bulunur. Çünkü malın ve fiyatın sahip olduğu bütün özellikler açıklanamaz. Buna tarafların gücü yetmez. Akdin fasit olması için bilinmezliğin fiyata etki edecek kadar çok olması gerekir. Halbuki birim fiyatlı olup zarar görmeden bölünemeyen malların satımında ziyade miktarın çıkması tartışmaya götüren bir bilinmezlik değildir. Ayrıca malın birimlerinin sayısı satıcının ölçtüğünden fazla olsa da malın bütününe satmaya razı olduğunu o malı tayin etmek suretiyle açıklamış olmaktadır. Bu sebeple satım sonunda teslim edeceği malda bir değişiklik olmadığı için ziyade miktarın çıkması ile satım akdinde yüklendiği teslim borcundan daha fazla bir borç yüklenmek zorunda kalmaz. Akitte teslim etmeyi yüklediği malın kendisini teslim eder. Bu durum mal yönünden tartışmaya götürecektir bir bilinmezliğin olmadığını gösterir.

Fiyat cihetinde ise müşteri akitte yüklendiği borçtan daha fazla borç yüklenme durumu ile karşı karşıya kalmıştır. Ancak ziyade miktara karşılık gelen fiyatın miktarında tartışmaya götüren bir bilinmezlik yoktur. Dolayısıyla akit ziyade miktar sebebiyle fiyatta gerçekleşecek artıştan ötürü fasit olmaz. Çünkü akit esnasında birim fiyatı belli olduğu için ziyade miktarın fiyatının ne kadar olacağı taraflar nezdinde bellidir. Fakat müşterinin akitte ödemeyi yüklediği fiyatın miktarı artacağından dolayı ona muhayyerlik hakkı verilir. Müşteri de bu muhayyerlik hakkına binaen ya ziyade miktarın fiyatını öder ve malın hepsine sahip olur ya da ödemeyi kabul etmez ve akdi fesheder. Eğer muhayyerlik hakkı verilmez ve müşteri ziyade miktara denk gelen fiyattaki artışı ödemeye zorlanırsa bu akitte yüklenmediği bir borç ile sorumlu olması demektir. Akitte yüklenilmeyen bir borcu ne müşterinin ne de satıcının ödemesi istenemez. Aksi takdirde başkasının malı rızasız yenmiş olunur. Başkasının malını rızasız yemek ise ayeti kerime ile yasaklanmıştır.⁴¹

Birinci görüş, akdin satıcı için lâzım olup olmadığına değinmemiştir. Fakat akdin satıcı için lâzım olduğu anlaşılmaktadır. Zarar görmeden bölünemeyen mallarda ziyade miktar vasıftır. Eğer birim fiyatları belirlenmişse bu ziyade miktar asıl hükmünü alır.⁴² Bu da ziyade miktarı iki boyutlu yapar. Yani hem vasıf hem asıl olma özelliği ziyade miktarda birleşir. Çünkü zarar görmeden bölünemeyen mallarda ziyade miktar malın kalitesini artırır. Bu onun vasıf

⁴¹ en-Nisâ 4/29.

⁴² Kâsânî, *Bedâ'î'u's-şanâ'î*, 5/160.

olduğunu gösterir. Fakat vasfın fiyatta karşılığı olmaz. Bu tür mallarda birim fiyatların belirlenmesi ise malın ziyade miktarın asıl hükmünü aldığını gösterir. Dolayısıyla bu tür malların mahal olduğu akitlerde ziyade miktar çıkarsa onun her iki boyutu da hükme tesir eder. Yani ziyade miktar vasıf olma özelliğine binaen akitte belirlenen miktarla birlikte müşterinin mülkiyetine geçer. Asıl olma özelliğine binaen de akitte belirlenen birim fiyata göre onun fiyatta karşılığı olur. Buna göre, yukardaki Burak ve Cemil örneğinde metre karesi iki bin liradan doksan metrekare diye satılan dairenin akitten sonra yüz metrekare olduğu ortaya çıksa ziyade on metrekare bir yönden vasıf olduğu için müşterinindir, birim fiyatları belirlendiği için aynı zamanda asıl hükmünü almış ve malın fiyatını artırmıştır. Bu sebeple müşterinin yirmi bin lira daha satıcıya ödemesi gerekir. Çünkü aslın fiyatta karşılığı vardır. Fakat müşterinin akitte üstlendiği fiyat arttığı için az önce anlatıldığı gibi ona muhayerlik hakkı verilir.

2.2.2.2 İkinci Görüşün Değerlendirilmesi

Akdin batıl olduğuna dair ikinci görüş isabetli görünmemektedir. Bu kanaate götüren, ikinci görüşün yaptığı yanlış tespittir. Bu tespite göre, akitte belirlenen malda ziyade miktar çıktığında müşteri ziyade miktara karşılık gelen fiyatı verse bile satıcı akitte yüklenmediği miktarda bir malı teslim etme borcuyla sorumlu tutulmuş olmaktadır. Buna rıza olmadığı için akit batıldır. Hâlbuki satıcı miktarını yanlış söylemiş olsa bile malı tayin ettiği için o malı teslim etmeye razı olmuş demektir. Onun tecrübesizliği sebebiyle malın miktarını yanlışlıkla az söylemesi malın daha fazla çıkması durumunda onu satmayacağı manasına kesin bir şekilde delalet etmez. Buna kesin bir şekilde delalet edebilmesi için akitte “Malın daha fazla çıkması durumunda akit feshedilir” diye bir kayıt koyması gerekir. Böyle bir kayıt konmamışsa vasıf hükmünde olan miktarda yapılan hata ile akit feshedilemez. Mesela “Bu doksan metrekarelik evi metrekaresi iki bin liradan sana sattım” der ve ev de akitten sonra yüz metrekare çıkarsa, akitte tayin ettiği ve teslim etmeye razı olduğu ev değişmez. Sadece ziyade miktar sebebiyle fiyatında belli bir miktar artış olur. O da müşterinin akitte ödemeyi üstlendiği borç miktarını artırır, satıcının akitte teslim etmeyi üstlendiği borç miktarını artırmaz. Bu görüşün doğru olabilmesi için satıcının akitte, malın belirlenenden fazla çıkması durumunda satımın batıl olduğunu şart koşması ve malın da akitten sonra fazla çıkması gerekir. Fakat böyle bir şartın olmadığı ama yine de malın akitte belirtilenden fazla çıktığı durumda ise akdin batıl olmaması gerekir. Çünkü her iki tarafın da razı olduğu akdin mahalli olan malum bir mal mevcuttur ve fiyatında da tartışmaya götürecek bir bilinmezlik yoktur. Satıcının malı teslim etmeye razı olduğu bir akitte satıcıyı gözetmek için akdi batıl kılmak müşterinin hakkını iptal etmek demektir. Müşteri ve

satıcının rızası bir mal üzerinde ittifakla oluştuktan sonra yine iki tarafın rızası ile bu düğüm çözülebilir yani akit feshedilebilir.

2.2.2.3. Üçüncü Görüşün Değerlendirilmesi

Üçüncü görüşün ziyade miktar çıkması durumunda ziyade miktarın oranına göre malın müşteri ve satıcı arasında ortak olması görüşü de isabetli durmamaktadır. Çünkü “Bu doksan metrekairelik daireyi metrekaresi iki bin liradan sana sattım” sözü, satıcının evin tamamını müşteriye sattığını, ortaklığa razı olmadığını gösterir. Çünkü satıcı, dairenin tamamını akit mahalli olarak tayin etmiştir. Bu sözün mefhumu muhalifini esas alarak “Doksan metrekaireden fazlasını satmadım” manası çıkartılamaz. Bu mananın çıkartılması için akitte karine olarak “sadece doksan metrekaresi” gibi bir sözün bulunması gerekir. Böyle bir karine olmadan mefhumu muhalifi delil almak bir kişinin şahitliği ile müşteri aleyhine ortaklığa hükmetmek demektir. Bu ise borçlar hukukundaki ispat kurallarına aykırıdır.⁴³ Başkası üzerinde bir borcun sabit olması için borçlu ikrarda bulunmuyorsa iki şahit gerekir. Tersine durumda da satıcı razı olmadığı hükme mecbur edilmiş olur. Yani müşteri ortak olmayı kabul eder, satıcı sözünün mefhumu muhalifini kastettiğini kabul etmezse, buna rağmen sözün mefhumu muhalifi esas alınarak satıcıya “Bunu kastettin” denirse, bu da müşterinin ikrarıyla satıcıyı rızası olmadan mülk ortaklığına zorlamak olur. Hâlbuki satıcı, akdin mahallini işaret veya teslim ile tayin etmiş, bu da onun ziyade miktarı akdin kapsamına dâhil ettiğini göstermiştir. Ziyade miktar çıksa bile onu satmak istediği bu şekilde belli olan kişiye “Ortaklığı kastettin” denemez.

2.2.2.4. Dördüncü Görüşün Değerlendirilmesi

Dördüncü görüş akitten sonra malda ortaya çıkan küsuratın hükmü hakkındadır. Bu küsuratın asıl hükmünü alıp almayacağı konusunda ihtilaf edilmiştir. Ebû Hanîfe, Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed ayrı ayrı görüşler benimsemişlerdir. Bu görüşlerden Zeylaî'nin Ebû Hanîfe'ye nispet ettiği görüş isabetlidir. Diğerlerinin isabetli olduğuna kanaat hâsıl olamamıştır.

Ebû Hanîfe'nin görüşünün isabetli olması onun görüşünün kıyas deliline dayanıyor olmasıdır. Zarar görmeden bölünemeyen malların her bir parçasının kıymeti birbirinden farklıdır. Ancak birimlerinin kıymeti akitte eşit olarak belirlendiğinde bu farklılık gider. Malın her bir biriminin fiyatı belli olduğu için o birimler asıl hükmünü alır. Ancak her birimi oluşturan küçük parçalar tek başına asıl hükmünü almaz. Çünkü onların kıymetleri birbirinden farklı olmaya devam eder. Dolayısıyla birim için takdir edilen fiyat miktarı kıymetleri farklı olan

⁴³ İbnu'l-Humâm, *Fethu'l-kadîr*, 6/129.

birimin parçalarına eşit olarak paylaştırılmaz. Mesela, metrekaresi iki bin liradan doksan metrekaresi diye satılan bir dairenin doksan buçuk metrekaresi olduğu anlaşılrsa, buçuk metrekaresinin fiyatı bin lira diye tayin edilemez. Çünkü birimin parçalarının kıymeti bir birinden farklı olduğu için buçuğunu oluşturan parçaların kıymetinin ne kadar olduğu akitteki birim fiyatına göre belirlenemez. Nasıl ki doksan metrekaresel bir daire birim fiyatları belirlenmeden doksan bin liraya satıldığında bu dairenin her bir metrekaresi bin liradır denemiyorsa, aynı şekilde bir metrekaresi bin lira diye satılan bir dairenin her on santimetrekaresi yüz liradır denemez. Bu sebeple zarar görmeden bölünemeyen mallarda fiyatı belli olmayan ziyade miktar asıl hükmünü alamaz, vasıf olarak kalır ve vasıf hükümlerine tabi olur. Yani küsurat, fiyatta artışa sebep olmadan müşterinin mülkiyetine geçer. Buna göre metrekaresi bin liradan doksan metrekaresi diye satılan bir daire akitten sonra doksan buçuk metrekaresi çıkarsa buçuk metrekaresi müşterinin olur. Doksan bir artı yetmiş beş santimetrekare çıkarsa, müşteri ziyade bir metrekaresinin fiyatını öder, yetmiş beş santimetrekaresinin fiyatını ödemesine gerek olmadan ona sahip olur.

Zeyla'nın Ebû Yûsuf'a nispet ettiği görüşe gelince, küsuratı bir birim olarak görmekte, ondaki eksikliği ise vafındaki bir eksiklik olarak kabul etmektedir. Yani malda vasfı eksik ziyade birim ortaya çıkmıştır. Bu görüşe göre metrekaresi bin liradan doksan metrekaresi diye satılan daire akitten sonra doksan buçuk metrekaresi çıkmışsa buçuk metrekaresi, vasfı eksik olan bir metrekaresidir. Fakat bu tespit vakıya uygun değildir. Çünkü küsurat gerçekte bir birim olmadığı halde miktar olarak bir birim gibi kabul edilemez. Olmayan bir şey üzerinden de hüküm vermek hükmün yanlış olduğuna delalet eder.

İmam Muhammed ise birimin parçalarını da fiyat olarak eşit kabul etmiş ve akitte belirlenen birim fiyatının bölünerek küsuratın fiyatının da bulunabileceğini söylemiştir. İmam Muhammed kurala göre hüküm vermiş gibi gözükse de kurala aykırı hüküm vermiştir. Yani aslında kurala göre hüküm vermemiştir. Kural, zarar görmeden bölünemeyen malların birimlerinin kıymeti farklıysa fiyatı toptan belirlenmiş böyle bir malın fiyatı o malın birimlerine eşit olarak dağıtılamamasıdır. Mesela, doksan metrekaresi olan bir evin her bir metrekaresinin fiyatı farklıdır. Güneye bakan tarafındaki odalar ile kuzeye bakan taraftaki odalar eşit değerde olmaz. Bu sebeple toptan doksan bin liraya satılan doksan metrekaresi evin her bir birimi bin lira denemez. Ancak müşteri ve satıcı, birimlerinin fiyatının eşit olmasında anlaşılırsa bu durumda birimleri eşit fiyatta olur. Müşteri ve satıcı malın bir biriminden daha küçük parçalarının fiyatında bir eşitlemeye gitmediği sürece birimin küçük parçaları önceki halleri üzere kalırlar.

Nitekim kûsurat meselesinde müşteri ve satıcı malın her bir biriminin fiyatının eşit olduğu konusunda anlaşmış, bir birimden daha küçük parçaların fiyatlarının eşit olduğunda anlaşıklarını beyan etmemişlerdir. Buna göre malın bir biriminden küçük parçalarının her birisinin kıymeti birbirinden farklı olmaya devam eder. Bu da birim fiyatının daha küçük parçalara eşit olarak bölünmesine engel teşkil eden bir durumdur. Dolayısıyla kural gereği malın bir biriminin fiyatı kıymetleri farklı olan küçük parçalarına eşit dağıtılamaz. İmam Muhammed ise birimin fiyatını daha küçük parçalarına eşit dağıtarak kuralın dışına çıkmıştır.

Sonuç

Girişte sorulan soruların cevapları araştırılmış, ulaşılan bilgiler tartışılıp değerlendirildikten sonra aşağıdaki neticeler tespit edilmiştir:

Birim fiyatlı olup zarar görmeden bölünebilen ve birimlerinin kıymeti aynı olan mallarda akitten sonra ziyade miktar çıkarsa akit sahih, her iki taraf için lâzım ve ziyade miktar satıcındır. Müşteri ziyade miktarın fiyatını ödeyerek yeni bir akit ile onu satıcıdan alabilir.

Birim fiyatlı olup zarar görmeden bölünebilen ancak birimlerinin kıymeti farklı olan mallarda akitten sonra ziyade miktar çıkarsa akit sahihtir, her iki taraf için lâzımdır ve ziyade miktar satıcındır. Mallardan ziyade miktarı malı teslim edecek kişinin seçme hakkı vardır. Yani satıcı mebdedeki ziyade miktarı malı müşteriye teslim ederken fark etmişse onun, müşteri malı teslim aldıktan sonra kendisi fark etmişse müşterinin satılan mallar arasından ziyade miktarın hangisi olduğunu belirleme hakkı vardır.

Birim fiyatlı olup zarar görmeden bölünemeyen mallarda akitten sonra ziyade miktar çıkarsa akit sahihtir, ziyade miktar müşterinindir. Ancak birim fiyatı akitte belirlendiği için ziyadenin fiyatta karşılığı vardır. Bu sebeple müşteri o ziyade miktarın birimi kadar fiyatını ödemesi gerekir. Fakat müşteri akitte belirlediği fiyattan daha fazla ödeyeceği için muhayyerlik hakkı vardır. İster ziyade miktara denk düşen fiyat fazlalığını üstlenir isterse akdi fesheder.

Birim fiyatlı olup zarar görmeden bölünemeyen mallarda akitten sonra kûsurat çıkarsa akit sahih ve kûsurat müşterinindir.

Akitten sonra malda ziyade miktar çıkma konusu çağımıza has mallar üzerinde uygulamalı olarak çalışılabilir.

Kaynakça

- ‘Abdurrahmân Şeyhîzâde, ‘Abdurrahmân b. Muhammed b. Suleymân Dâmâd Efendî. Mecma‘u’l-’enhur fî şerhi Multeka’l-’ebhur. 2 Cilt. b.y.: Dâru İhyâi’t-Turâsi’l-‘Arabî, ts.
- Bedruddîn el-‘Aynî, Ebû Muhammed Maḥmûd b. Aḥmed. el-Binâye şerḥu’l-Hidâye. 13 Cilt. Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, 1420/2000.
- Ceşşâş, Ebû Bekir Aḥmed b. ‘Alî er-Râzî el-. Şerḥu Muḥtaşari’ṭ-Ṭahâvî. thk. ‘İşmetullâh ‘Înâyetullah Muhammed vd. 8 Cilt. Beyrut; Medine: Dâru’l-Beşâiri’l-İslâmiyye; Dâru’s-Sirâc, 1431/2010.
- Cevdet Paşa, Ahmed vd. Mecelle-i aḥkâm-ı ‘adliyye. İstanbul: b.y., 1300.
- Ḥaddâdî, Ebûbekir b. ‘Alî b. Muhammed el-Yemenî el-Ḥanefî el-. el-Cevheretu’n-neyyira ‘alâ Muḥtaşari’l-Ḳudûrî. 2 Cilt. b.y.: el-Maṭba‘atu’l-Ḥayriyye, 1322.
- Ḥasen el-‘Aṭṭâr, Ḥasen b. Muhammed b. Maḥmûd el-‘Aṭṭâr eṣ-Şâfi‘î. Hâşiyetu’l-‘Aṭṭâr ‘alâ Şerhi’l-Celâl el-Maḥallî ‘alâ Cem‘i’l-Cevâmi‘. 2 Cilt. b.y.: y.y., ts.
- Haydar, Ali. Dururu’l-ḥukkâm şerḥu Mecelleti’l-aḥkâm. İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2. Basım, 2017.
- İbn Ebî Zeyd, Ebû Muhammed ‘Abdullâh b. Ebî Zeyd el-Ḳayravânî. en-Nevâdir ve’z-ziyâdât ‘alâ mâ fi’l-Mudevveneti min ğayrihâ mine’l-ummehât. thk. Heyet. 15 Cilt. Beyrut: Dâru’l-Ğarbi’l-İslâmî, 1999.
- İbn ‘Arefe, Ebû ‘Abdullâh Muhammed b. Muhammed b. ‘Arefe el-Verĝumî et-Tûnusî. el-Muḥtaşaru’l-fikḥî. thk. Ḥâfız ‘Abdurrahmân Muhammed Ḥayr. 10 Cilt. b.y.: y.y., 1435/2014.
- İbnu’l-Berâzi‘î, Ebû Sa‘îd Ḥalef b. Ebi’l-Ḳâsim Muhammed el-Ezdî. et-Tehzîb fî’ḥtişâri’l-Mudevvene. thk. Muhammed Emîn. 4 Cilt. b.y.: Dâru’l-Buḥûs, 1423/2002.
- İbnu’l-Humâm, Kemâluddîn Muhammed b. ‘Abdulvaḥid b. ‘Abdilḥamîd b. es-Sîvâsî. Fetḥu’l-ḳadîr. 10 Cilt. Lübnan: Dâru’l-Fikr, 1389/1970.
- Ḳarâfî, Ebu’l-‘Abbâs Aḥmed b. İdrîs el-. ez-Zahîre. thk. Muhammed Ḥaccî. 14 Cilt. Beyrut: Dâru’l-Ğarbi’l-İslâmî, 1994.
- Kâsânî, ‘Alâ’uddîn Ebûbekir b. Mes‘ûd b. Aḥmed el-Ḥanefî el-. Bedâ’i’u’s-šanâ’i‘ fî tertîbi’ş-şerâ’i‘. 7 Cilt. Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, 2. Basım, 1406/1986.

- Mâverdî, Ebû'l-Hasen 'Alî b. Muhammed el-Başrî el-. el-Hâvî'l-kebîr fî fikhi mezhebi'l-İmâmi'ş-Şâfi'î ve huve şerhu Muhtaşari'l-Muznî. thk. eş-Şeyh 'Alî Muhammed Me'ûd - eş-Şeyh 'Âdil Aḥmed 'Abdulmevcûd. 19 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 1419-1999.
- Mollâ Husrev, Muhammed b. Ferâmerz b. 'Alî. Dururu'l-ḥukkâm şerhu Ğururi'l-'aḥkâm. 2 Cilt. b.y.: Dâru 'İhyâ'i'l-Kutubi'l-'Arabîyye, ts.
- Muslim, Ebû'l-Hasen Muslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Nîsâbûrî. Şaḥîhu Muslim. thk. Muhammed Fuâd 'Abdulbâkî. 5 Cilt. Beyrut: Dâru 'İhyâ'i't-Turâşî'l-'Arabî, 1374/1955.
- Mustafa, İbrahim vd. el-Mu'cemu'l-vasîf. b.y.: Daru'd-Da've, ts.
- Nevevî, Ebû Zekerîyyâ Muḥyiddîn Yahyâ b. Şeref en-. el-Mecmu' Şerhu'l-Muhezzeb. b.y.: y.y., ts.
- Seraḥsî, Muhammed b. Aḥmed b. Ebî Sehl Şemsü'l-'Eimme es-. el-Mebsût. thk. Ḥalîl Muḥyiddîn el-Meyyis. 30 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Fikr li't-Ṭabâ'ati ve'n-Neşri ve't-Tevzî'i, 1421/2000.
- Sirâcuddîn İbn Nuceym, Sirâcuddîn 'Omer b. İbrâhîm b. Muhammed el-Mısrî. en-Nehru'l-fâ'ik şerhu Kenzi'd-dekâ'ik. thk. Aḥmed 'Azv 'Inâye. 3 Cilt. b.y.: y.y., 1422/2002.
- Şeybânî, Ebû 'Abdullâh Muhammed b. el-Hasen eş-. el-Aşl. thk. Muhammed Boynukalın. 12 Cilt. Beyrut: Dâru İbn Ḥazm, 2012.
- Zeyla'î, 'Osmân b. 'Alî b. Meḥcen el-Bâri'î Faḥruddîn el-Ḥaneḥî ez-. Tebyînu'l-ḥaḳâik şerhu Kenzi'd-daḳâik ve Ḥâşiyeti'ş-Şelebî. Bulak; Kahire: el-Maṭba'atu'l-Kubrâ'l-Emîrîyye, 1313.
- Zeyla'î 'Cemâl ed-Dîn, Ebû Muhammed Cemâl ed-Dîn 'Abdullâh b. Yûsuf b. Muhammed ez-Zeyla'î ez-. Naşbu'r-râye li'eḥâdîşî'l-Hidâyeti me'a Ḥâşiyetihî Buḡyeti'l-elme'î fî Taḥrîci'z-Zeyla'î. thk. Muhammed 'Avvâme. 4 Cilt. Beyrut; Cidde: Muessesetu'r-Reyyân li't-Ṭabâ'ati ve'n-Neşri; Dâru'l-Ḳible li's-Şeḳâfeti'l-İslâmiyyeti, 1418/1997.

The Concept of Extra Amount and the Effect of the Extra Amount on the Contract of Sale in the Context of Unit Priced Goods

Dr. Abdullah ÇAKIR

Extended Summary

The amount of the goods for sale is generally specified in the contract. It can be sometimes seen that the amount of the goods after the contract is more than what is specified in the contract. In this case, it is necessary to know the fiqh injunction (hukm) of this extra amount. In this article, the fiqh injunction and the contractual effect

Cakir, The Concept of Extra Amount and the Effect of the Extra Amount on the Contract of Sale in the Context of Unit Priced Goods

of the extra amount that occurs after the contract in unit priced goods is discussed. The extra amount is the excess part of the goods that arises after the contract from the value in measure specified in the contract. For instance, the measure value of a package of sugar, which is determined as ten kilos in the contract, namely, its amount, is ten kilos. If it arises after the contract that this package of sugar is fifteen kilos, the extra five kilos of the sugar are the extra amount. In the same way, the measure value of a flat is determined to be one hundred square meters in the contract, that is, its amount, is one hundred square meters. If it understood after the contract that this flat is one hundred twenty square meters, the excess twenty square meters of goods are the extra amount. The effect of the extra amount on the contract refers to the type of unit priced goods. The unit priced goods are separate to two types: the first is unit priced goods that can be divided without damage. These separate also to two types: the first is one that the prices of its units are not different like wheats and oils, and the second is one that the prices of its units are different. The direct views of the Hanafis regarding such goods could be reached, but the direct views of other madhabs were not found. According to the Hanafis, in the first type of goods, if the extra amount comes out after the contract, the contract is valid and binding for both parties in the goods except the extra amount of it. Because the extra amount part stays as a good of the seller. This view has been found to be correct. In the second type of good, the contract is invalid and the extra amount is the seller's according to Hanafis. Because of the difference in the value of the units, the seller and the customer argue over which one of them is the extra one. However, contrary to the view of the Hanafis, the price of each unit of the good is equalized by the customer and the seller, so the extra amount does not cause an argument. Therefore, in the second type of goods, the contract is valid and the right to determine the extra amount should refer to one that possesses it. The second of unit priced goods is the goods that are not divided without damage. The three opinions were reached on the effect of the extra amount that arises in these goods on the sale contract. In the case of unit priced goods that cannot be divided without damage, the Hanafis put forward three views on the injunction of the extra amount if it is fraction, that is, less than one unit. The study is aimed to ensure that the parties do not get into a discussion in such a case, that the customer and the seller are more careful about the extra amount that may arise in the goods after the sale contracts, and that the relevant explanations are added to the contract declaration. These obtainments will provide the necessary benefit to the construction of healthy contracts and economic stability. In the article, first of all, the sources were reached by following the documentation method, the opinions and their evidence in these sources were analyzed and the fiqh injunction were determined by inductive and deductive methods. As a result, the injunction of the extra amount that occurs in the sale contract and the effect on the contract vary according to the fact that the amount is the original and the qualification. In the case of the original, depending on the type of property, the contract may be invalid or valid. In cases of the extra amount, the sale contract has different injunctions such as void, valid, binding, and revocable.

Keywords: Fiqh, Sale Contract, Extra Amount, Qualification, Unit Priced Goods.